

KONCEPT ÚZEMÍ V GLOBÁLNĚ PROVÁZANÉM SVĚTĚ A JEHO PŘÍNOS PRO TRASFORMACI SÍDEL A VEŘEJNÉ INFRASTRUKTURY SMĚREM K VĚTŠÍ UDRŽITELNOSTI

Ing. Pavel Holubec

*ČVUT v Praze, fakulta stavební, Katedra Urbanismu a územního plánování, Thákurova 7, 166 29 Praha 6,
email: pavelholubec@centrum.cz*

ABSTRAKT

Koncept udržitelnosti je spojen s vědomím limitů a s jejich dodržováním. Moderní sídla jsou však závislá na prostorově vzdálených zdrojích, jež obyvatelé ani zdaleka nemají pod kontrolou. Dokonce i vymezení rozsahu sídla se dnes stává obtížnou úlohou. Nejde při tom ani tak o hranice zástavby či hranice administrativní, ale o hranice systémové: kde a jak měřit toky zboží či energie, které do sídla přicházejí a odcházejí? Na jaké úrovni a jak stanovit ony limity, jež je třeba dodržovat? V diskusi nad těmito otázkami vyjdeme z konceptů územní identity, sociálního prostoru a ekologické niky a poukážeme na důležitost vymezení třech základních hranic v území: hranice sídel, hranice veřejného prostoru a hranice přírodních území. Rozvineme též koncept hluboce založené infrastruktury, založený na sociálních praktikách, hodnotách, standardech či kódech, které jsou v základu veškeré složitější infrastruktury.

Klíčová slova: území, sídla, města, hranice, infrastruktura, modernita, udržitelnost

ABSTRACT

The concept of sustainability is closely linked to the concept of limits and an adherence to them. But modern cities are dependent on spatially distant resources that their inhabitants do not control. Even delimitation of the extent of a city is nowadays a complicated task. It is not about borders of built-up area or administrative boundaries but about systems boundaries: where and how to measure the streams of commodities or energy that flows in and out of the city? On which level and how to set the limits that need to be adhered to. In order to discuss these questions we are going to start with the concepts of territorial identity, social space and ecological niche and point to the significance of three elementary boundaries in territory: of cities, of public spaces and of natural areas. We are going to develop also the concept of deep infrastructure, based on social practices, values, standards and codes that is indeed foundational for all the more elaborate infrastructures.

Keywords: territory, settlements, cities, boundaries, infrastructure, modernity, sustainability

ÚVOD: POJMY A KONCEPTY, V NICHŽ O SÍDLECH HOVOŘÍME

Území jako základní pojem

Území je to, co spojuje lidi s jejich životním prostředím, ale území tvoří i rámec těchto vztahů. Území je část vzájemně provázané materiální a sociální reality. Je to specifická (unikátní) část environmentálního prostoru, část ekologické niky lidské populace. Pojmenování území je též označením oné unikátní a rozpoznatelné části sociální a materiální reality. Území je jak životním prostředím lidí, udržovaným v určitém rozmezí parametrů prostředí, tak rezervoárem dostupných zdrojů.

Území je sociálně zkonstruované (ve smyslu Bergera a Luckmanna [1]) či sociálně vyprodukované (ve smyslu Lefebvra [2]), je to mentální konstrukce v myslích lidí, zapuštěná ve struktuře sociálních i materiálních vztahů a silně podporovaná přizpůsobením materiální reality (výstavbou umělého životního prostředí, vyznačováním hranic, způsoby využití území) – území je tedy obojím: materiální i sociální konstrukcí. V tomto konceptu území nelze oddělit materiální a sociální (pouze analyticky jako

dva rozdílné aspekty téže skutečnosti), neboť náš vnitřní obraz světa ovlivňuje způsoby jimiž území využíváme a konstruujeme, ale i naopak: hmotné prostředí zásadním způsobem ovlivňuje náš pohled na svět.

Území je zároveň jakýsi *palimpsest*, který je používán znovu a znovu. Stopy minulosti jsou v něm stále patrné, vtisknuté do struktury měst, lesů a cest, zapuštěné v zemi, stejně jako v paměti lidí, zapsané v katastrálních mapách a v písemné historii. Území vždy plné objektů, struktur a živých bytostí, jež ho tvoří – není to žádná prázdňová struktura. Území má historii a setrvačnost, kterou je třeba brát v potaz při každém úsilí o změnu. Pojem území tak obsahuje velmi mnoho z pojmu *génus loci* ('duch místa' – v pojetí Norberg-Schulze [3]) ale i *zeitgest* ('duch doby').

Identita, hranice, struktura, charakter

S pojmem území úzce souvisí pojmy hranice a identita. Zatímco *hranice* je především geografickým pojmem, označujícím rozhraní mezi rozdílnými způsoby využití (*mez* mezi poli, lesy, loukami a rybníky), hranice států, okraje měst apod., tak *identita* je spíše psychologický či sociologický pojem, který spojujeme s individualitou, osobností, skupinovou příslušností, odlišováním od ostatních a který obvykle souvisí s vědomím sebe sama, sebeurčením či přihlášením k nějaké identitě. Hranice a identita jsou vzájemně provázané pojmy: když hranice něco vymeze, oddělí vnitřek od vnějšku, je to zpravidla první krok směrem k formování identity, k označení a uvědomění si 'toho uvnitř'. A naopak, rozvíjení identity je poháněno snahou o odlišení od druhých – a to znamená vymezování hranic a rozvíjení specifického charakteru. Na rozdíl od složitých živých organismů, které mají schopnost formovat svou vlastní identitu jaksi vrozenou (jejich tělo je jasnou hranicí), všechny sociální identity a hranice jsou zkonstruované a je tedy třeba je vyznačovat, udržovat či prosazovat. Na sociálních identitách není nic přirozeného ani vrozeného – snad kromě potřeby nějakou mít (viz. Max-Neef [4]). Územní identity jsou úzce provázané se sociálními identitami, takže sdílejí veškerou jejich nejasnost, víceznačnost, vrstevnatost, násobnost a problematické vymezování.

Identita je v lidské řeči neoddělitelně spojena s vlastními jmény. Jakoukoli rozpoznatelnou bytost či objekt, odlišný od ostatních, a tedy unikátní, lze označit vlastním jménem. A ani území není ledajakým ohraničeným kusem země: má specifickou časo-prostorovou *strukturu* (unikátní geografii, historii, způsob rozvoje, setrvačnost materiálních toků a sociálních procesů), stejně jako specifický *charakter* (prostředí, klima, charakter obyvatel, společenských pravidel, zvyklostí atd.). Lze však rozlišit rozdílné druhy územních identit: některé mají jasně vymezené materiální hranice, zatímco jiné identity jsou dané spíše specifickým charakterem s těžko vymežitelnými hranicemi v terénu. Území ani nemusí být spojitá či souvislá.

Ekologická nika, populace, svoboda, sociální prostor

Pojem území jakožto oblast rozšíření nějakou identitou vymezené části lidstva do určité míry vychází z populační ekologie, z níž převezmeme některé její základní pojmy: populace a ekologická nika. „*Populace* je soubor jedinců téhož druhu, kteří žijí, vzájemně interagují a migrují skrze stejnou niku a habitat.“ [5] *Ekologická nika* je „termín z obecné ekologie popisující nároky populace určitého druhu v ekosystému. Matematicky definováno jde o mnohorozměrný podprostor, který v prostoru tvořeném jednotlivými ekologickými faktory příslušná populace zaujímá. Každý ekologický faktor představuje jeden z rozměrů prostoru. Mezi tyto faktory se řadí především abiotické podmínky (např. teplota, vlhkost, sluneční záření), biotické podmínky (přítomnost potravy a predátorů) a zdroje (např. živiny). Ekologická nika bývá díky chybné interpretaci této matematické definice často nesprávně vnímána jako výsek běžného trojrozměrného prostoru obývaný příslušnou populací.“ [6]

Jakmile se ale zabýváme lidmi, všechno se stává složitějším. Materiální koncepce zdrojů, podmínek a zákonů populačního růstu prostě nestačí. Lidí jsou totiž schopni deterministické 'přírodní zákony' transcendovat, činit vědomé volby – což je i v základu koncepce *svobody*, která je, alespoň podle některých filosofů (např. Berďajev), v základech lidskosti: „Filosofie svobody začíná svobodným aktem, před nímž není a nemůže být nic, ani existence, bytí. Pokud bychom do základu položili

existenci a rozpoznali primát bytí před svobodou, poté by všechno, včetně svobody, bylo determinováno bytím. Ale determinovaná svoboda není vůbec žádnou svobodou.“ [7]

V konceptu území, ačkoli se velice blíží pojmu ekologická nika či lidský habitat, však nehovoříme o populacích, nýbrž o společnostech či sociálních identitách. A lidské společnosti nejsou dané, ale (vědomě či nikoli) zvolené – jsou výsledkem svobodné sebe-definice. Lidé jsou, přinejmenším ve srovnání s jinými živočišnými druhy, mnohem otevřenější vůči změnám. A podle toho mění i své životní prostředí: konstruují své životní prostředí podobně jako konstruují své osobní a sociální identity či vztahy. Samozřejmě ne každý je v plném smyslu toho slova 'konstruktér', je mnohem jednodušší se k již vytvořené identitě přihlásit, zaplnit pozici v již vytvořené sociální či územní struktuře. Namísto populace ve smyslu populační ekologie tedy hovoříme o sociálně definované části lidské populace (lidé se identifikují s určitými identitami). Území, tak jak je pojato zde, je tedy obojí: *sociální prostor* v Lefebvrově smyslu [2] a zároveň *ekologická nika*, zapuštěná v materiálním prostředí.

Sítě, komunikace, kódy, kultura, infrastruktura

Manuel Castells píše o (sociálních) sítích a identitě. Rozlišuje *prostor míst* od *prostoru toků*: „Města vlastně jsou, a to od samého počátku, komunikační systémy, které díky fyzické blízkosti zvětšují možnosti kontaktů a setkávání. Nazývám proto prostor míst *prostorem blízkosti* (sousedství). Na druhou stranu, sociální praktiky týkající se komunikace jsou provozovány i na dálku prostřednictvím dopravy a posílání zpráv. (...) Tuto novou formu prostorovosti jsem koncepčně uchopil jako *prostor toků*: materiální podpora simultánních sociálních praktik, komunikovaných na dálku.“[8] I z této krátké citace je poznat jak centrální je pro Castellsovu koncepci prostoru (a pro společnost sítí) koncept komunikace. Síť je struktura se společným komunikačním kódem sestávající ze souboru vzájemně propojených uzlů.

My tuto koncepci prostoru vezmeme a použijeme v našem konceptu území. Společným komunikačním kódem území je *kultura* spojená s příslušnou identitou. Sociálním aspektem území je síť sociálních vztahů mezi lidmi, kteří daným územím žijí, mají ho v mysli a kteří zajišťují procesy, na nichž je existence území závislá. Dalším ustavujícím aspektem území jsou sítě, které zajišťují materiální existenci území (různé produkční a distribuční řetězce, využívající nejrůznější infrastrukturní sítě). Topologie těchto sítí a především nejrůznější výměnné, přestupní či předávací body jsou klíčovými elementy, vymezujícími dané území.

Protože komunikační kódy a sociální praktiky jsou rozhodující pro jakoukoli skupinovou identitu ve společnosti sítí, ale též díky vysoké mobilitě, nejrůznější současné území se vzájemně překrývají, propustují, jsou děravá a rozkouskovaná. Jsou zde však i víceúčelová 'veřejná' území, nacházející se mezi výrazněji ohraničenými územími s 'omezeným přístupem': ono veřejné (sdílené) je, a to již od pradávna, společnou 'územní infrastrukturou'.

Společná 'pravidla' anebo 'kódy' tvoří základ jakékoli *infrastruktury*. Čím méně zřetelná a čím rozsáhleji je takováto infrastruktura rozšířená, tím méně ji lze spojovat s identitou a tím hůře tedy takováto 'hluboce založená' infrastruktura vymezuje hranice území.

Praktiky, procesy, změny

Praktiky jsou stavebními prvky procesů. Územní procesy sestávají ze vzájemně provázaných živých a neživých objektů v materiálním časo-prostoru. Každý proces je vždy nějak strukturován v čase a je schopen působit na struktury v prostoru. Území je strukturováno v časo-prostoru, stejně jako v myslích lidí ('vnitřní krajina'). Je to struktura zapuštěná v jiných strukturách, stejně jako jedna struktura mezi dalšími.

Každé území je 'naplněnou' strukturou – není to jenom 'prázdný' rámec, nýbrž zhmotněná struktura, zahrnující celou řadu procesů. Je to struktura vrostlá do reality, 'žijící' v lidských myslích a jejich

každodenních praktikách. Pokud území přestane 'žít', stane se 'mrtvým' konceptem, prázdnou strukturou.

Mezi praktikami a kódy existuje úzký vztah, odlišuje je však to, že zatímco praktiky jsou materiální (ztělesněné, žité, fyzické, reálné), kódy jsou sociální (mentální, společné, informační). Praktiky jsou 'žijící' procesy a kódy jsou 'mrtvé' struktury, ale každý proces se odehrává v určitých strukturách a každá struktura může být změna (či zničena) nějakým procesem (vnitřním či vnějším). Protože území jsou svým způsobem 'žijící' (jejich součástí jsou vnitřní procesy, schopné změnit jejich vnitřní strukturu), můžeme hovořit o jejich růstu, rozvoji či rozpadu. A také lze říci, že jakákoli vnější intervence do 'žijícího' území znamená narušení jeho vnitřních procesů, poškozují tamní lidi a obvykle vyprovokovává odvetnou reakci.

Limity, zdroje, parametry prostředí, udržitelnost, ubuntu

Koncept udržitelnosti je spojen s vědomím limitů a s jejich dodržováním. V souvislosti s limity se obvykle hovoří o vyčerpávání určitých konečných *zdrojů* (fosilní paliva, minerály, orná půda) – což je však pouze jeden typ limitu – dalším, mnohem méně patrným, je ale rozsah *parametrů prostředí*, potřebných pro život, či pro udržení určitých procesů v chodu (teplota, vlhkost, koncentrace určitých látek – potřebných či škodlivých – v prostředí, nesmírně důležité jsou ale i sociální parametry – zákony, zvyklosti, pravidla, důvěra). Parametry prostředí jsou udržovány v určitém rozmezí činností živých organismů. Organismy si tak lokálně i globálně (viz. teorie Gaia) vytvářejí a udržují prostředí pro život a ani člověk v tom není výjimkou.

Tak jako si lidé staví domy a uvnitř jejich zdí udržují určitou teplotu, vlhkost, pořádek a vzájemné vztahy, tak si staví i větší sídelní celky a organizují společnost. Domy jsou stále více prostředím pro život člověka, jeho těla, duše i srdce. Jejich výstavba a provoz vyžaduje a spotřebovává určité zdroje materiální (hmota, energie) i sociální (znalosti, peníze). Území je jak životním prostředím lidí, udržovaným v určitém rozmezí parametrů prostředí, tak rezervoárem dostupných zdrojů. Obdobně jako živé organismy, i území ke své výstavbě a chodu potřebuje zdroje vůči sobě vnější (sluneční energii, minerály z nitra Země). Vztahy mezi uvnitř a vně ustavují kromě hranic i územní měřítko: vůči obydlenému domu je vnější město, či vesnice s okolními poli; vůči městu je to jeho zázemí, ale i okolní města a zdroje surovin; vůči státu jsou to jiné státy; vůči jedné sociální skupině či síti jsou to ti, kteří tam nepatří. Vzájemná závislost a souvislost mezi uvnitř a vně je v materiální rovině obsahem pojmu *udržitelnost*, zatímco v sociální rovině ji velmi dobře vystihuje africký pojem *ubuntu*, vystihující vědomí: „existuji, poněvadž existuješ ty“ [9], tj. vlastní závislost na druhých a zároveň starost o druhé.

MODERNITA A SÍŤ GLOBÁLNÍCH METROPOLÍ

V úvodu jsme načrtnuti celou konstelací pojmů, vysvětlujících pojem *území*, propojujících ho s dalšími koncepty i obory a aspirujících na obecnou platnost či alespoň na popis některých, s územím souvisejících, jevů. Nyní však přistupme ke konkrétní aplikaci těchto pojmů ve specifickém kontextu modernity a v její aktuální fázi.

Proces modernity a diskurz rozvoje: urbanizace, změna, růst

Moderní společností máme na mysli společenskou strukturu, která se ustavila na počátku novověku v Evropě a která byla v následujících stoletích rozšířena po celé Zeměkouli. Slovy Immanuela Wallersteina: „Svět, ve kterém nyní žijeme, moderní světo-systém, má původ v 16. století. Tento světo-systém byl tehdy lokalizován pouze v části zeměkoule, převážně v částech Evropy a v Amerikách. V průběhu času se rozšířil tak, že pokryl celou zeměkouli. Je, a vždy byl, *světo-ekonomikou*. Je, a vždy byl, *kapitalistickou* světo-ekonomikou.“ [10]

Jakkoli je pro naše zkoumání lidských sídel přínosné právě toto socio-ekonomické vymezení

modernity, mějme na paměti, že jím se pojem modernity zdaleka nevyčerpává – viz. např. pojetí Ulricha Becka či Martina Škabrahy níže (v kapitole o reflexivní modernitě).

Modernitu budeme nadále pojímat jako proces, jehož produktem je současný svět, sestávající z mnoha území, vzájemně provázaných nejrůznější infrastrukturou. V jiném článku jsem argumentoval [12], že *proces modernity* zahrnuje tři důležité momenty: urbanizaci (zhmotnění), změnu (modernizaci) a růst (kapitalismus). Všechny tři momenty jsou, zvláště v posledních několika desetiletích, důležitou součástí *diskurzu rozvoje*, který autoritativně prosazují modernisté. Pojem rozvoj se tak stal synonymem univerzálního a obtížně kritizovatelného dobra, stejně jako dříve 'pokrok' a později 'ekonomický růst', stejně jako racionálně vyprojektované a neustále rostoucí město, stejně jako heslo „více je lépe“ či „změna je život“. Aktuálním výsledkem rozvoje jsou moderní města, v nichž žije stále větší část lidstva.

Konkrétní obsah pojmu 'moderní město' se však v průběhu staletí měnil, což jen dokazuje jak moc je změna spojená s modernitou. Podobu měst velice významně tehdy, stejně jako dnes, ovlivňují dopravní a komunikační technologie, a archetypální města (tj. taková, které nejlépe vystihují a vysvětlují duch doby, klíčové společenské procesy či myšlenkový svět tehdejších lidí) se nacházejí v těch nejpokročilejších, jádrových či hegemoneckých regionech světového systému. Obvykle jde i o jedny z největších měst na světě. Na úsvitu modernity (16.-17. stol.) bylo možno za archetypy moderních měst považovat Benátky a Amsterdam, které nejenže byly rušnými přístavy, které byly základními uzlovými body v rané koloniální světo-ekonomice, ale vodními kanály byla obě města cele protkaná. Později (18.-19. stol.) je vystřídala hlavní města mocensky významných národních států (a zároveň koloniálních mocností), jako je Londýn a Paříž, s typickými bloky domů, širokými bulváry, kočáry, železnicí a využitím parního stroje. Na počátku 20. století se moderními archetypy stávají New York a Chicago, s charakteristickými mrakodrapy a širokým využitím elektřiny. Tyto města se stávají i průkopníky automobilismu, předobrazem dálnicemi protkaných USA se suburbii a nákupními středisky. Dalším archetypem moderního města se postupně stává Los Angeles, decentralizované, závislé na automobilu, svobodně a zároveň nekontrolovatelně se rozlézající do krajiny. Konec 20. století je pak ve znamení tápání urbánních geografů, neboť to, co nazýváme město, nabývá dříve netušených podob: vznikají totiž rozsáhlé 'urbanizované krajiny', metropolitní regiony či mega-urbánní koridory (Bos-Wash koridor v USA či Taiheiyō Belt (Shinkansen koridor) v Japonsku), jejichž definičním znakem je funkční provázanost rozsáhlých území, srůstání měst, dominance dopravní infrastruktury (dálnice, rychlovlaky, letiště, přístavy) a rozvoj informačních a komunikačních sítí. Vznikají též co do počtu obyvatel rychle rostoucí mega-města, situovaná spíše na periferii světového systému, s populací v řádu desítek milionů obyvatel, slumy a nedostatečnou infrastrukturou. Za určitý archetyp moderního města na počátku 21. století lze považovat Dubaj, plně se podřizující požadavkům globalizovaného kapitálu, s mrakodrapy v poušti a umělými ostrovy, postavené na ropných nalezištích a lákající turisty a investory na nejrůznější úlevy, pobídky, atrakce, exportní a výzkumné zóny.

Současná nekontrolovatelně rostoucí města, pro jedny v mnoha ohledech naplňující dřívější sny futuristů i obyčejných lidí, se pro mnohé stávají spíše noční můrou. Výsledkem 'rozvoje' (zejména jeho neoliberální varianty) je nesouměřitelnost, fragmentace území a oddělené sociální světy, tematizované např. Janem Kellerem [13]. Tento fakt potvrzuje i publikace OSN *Stav světových měst 2010/2011 – Města pro všechny: přemostění urbánních trhlin*: „Ve většině městských oblastí rozvinutého světa je segmentace prostoru po různé účely poměrně viditelná, a to i přesto, že sociální různorodost a smíšené využití zůstávají široce rozšířené. S tím kontrastuje mnoho měst v rozvojovém světě, kde je oddělení využití a stupňů prosperity tak zřetelné, že zatímco bohatí žijí v dobře obslužených sousedstvích, uzavřených komunitách a dobře postavených a úředně schválených sídlech, tak chudí jsou uzavřeni do vnitroměstských či mimoměstských, úředně nelegálních, sídel a slumů.“ [14]

Přestože na negativní důsledky rozvoje mnozí upozorňují již přes 50 let, rozvojový diskurz, především jeho modernistická a později neoliberální varianta, zdá se, stále dominuje – když už ne myšlení většiny, tak alespoň menšiny, která rozhoduje. Prakticky všechny vlády světa se stále zaklínají ekonomickým růstem. Můžeme se ale ptát: proč asi? Není to třeba proto, že alespoň mírně se

zlepšující ekonomická situace všech pomáhá zakrývat, že menšina si přivlastňuje stále více? A stejně tak změna: nezakrývají všechny ty technologické změny a politické 'reformy' fakt, že struktura sociálních vztahů ve světovém systému se téměř nemění? Že blahobyt elit a regionů v jádru je vykoupěn dřinou a strádáním na periferii – té periferii, která se krůček po krůčku rozšiřuje i do jádrových oblastí (různé podoby ghatt, vyloučených a 'strukturálně postižených' regionů)? A že rozvoj jako takový si vybírá drakonickou cenu na přírodním prostředí a na sociálních vztazích [15]. Jakékoli legitimní politické reformy by přeci měly začít inventurou toho, co funguje a co ne, diskusí o prostředcích a cílech, nikoli tím, že „všechno je špatně“, „vyměňme všechny politiky“, „začněme komplet znovu“. To přeci není možné, společnost, území, města – nic z toho není žádným nepopsaným listem. Vše má určitou dynamiku, setrvačnost. Jestliže v předmoderní době to, co se stavělo tak, aby to přetrvalo staletí, byly chrámy, paláce a hradby, dnes je to (pokud vůbec něco) dopravní infrastruktura: jediné, co v moderní (kapitalistické?) mytologii přetrvává je proud zboží (volný pohyb lidí totiž omezuje tisíc a jedna překážek).

Sít' globálních metropolí jako jeden svět

Geografii moderního světa dominuje 'jeden svět', sestávající z intenzivně dopravně a komunikačně propojené sítě globálních metropolí. *Globální metropole* [16] zahrnuje tři další termíny: *global city* Saskie Sassen (města, kde jsou situovány centralizované řídicí body pro organizaci světové ekonomie, kde jsou klíčové lokace pro firmy zabývající se produkčními službami, pro produkci inovací v klíčových sektorech a zároveň odbytíště pro tyto výrobky, inovace a služby), *metropolitní region* Manuela Castellse (region, vzniklý decentralizací z velkých měst do přilehlých oblastí a zároveň propojením dříve vzniklých měst díky možnostem nových technologií) a *megalopole* (podle OSN město s více než 10 miliony obyvatel, pro nás stačí, že jde o jakékoli velmi velké město). Stručně řečeno, každá globální metropole nemusí sdílet všechny zmíněné charakteristiky, ale čím významnější, rozsáhlejší a větší toto město je, tím více jde o globální metropoli.

Důležité je, že tyto globální metropole tvoří vzájemně multimodálně propojenou síť, skrze níž proudí většina toho, co má atribut globální (moc, peníze, zboží, informace, sociální třídy). Skrze tyto metropole jsou do světové politiky, ekonomiky, vědy i zpráv zapojeny přilehlé i odlehlé regiony. V tomto smyslu lze *sít' globálních metropolí* označit jako *jeden svět*, který propojuje všechny ostatní světy – tj. nejrůznější území, sociální světy, ale i světy fiktivní (které mohou být např. předobrazem budoucího směřování procesu modernity). *Jeden svět* tedy tvoří infrastrukturu globálně provázaného světa (zeměkoule) – a to jak v tradičním smyslu dopravní a technické infrastruktury, tak v úvodu naznačeném smyslu 'hluboce založené' infrastruktury sdílených jazyků, sociálních praktik, kódů, standardů apod.

Tento *jeden svět* zároveň tvoří pozadí našeho myšlení a jednání, představuje odkaz, který nemůže být vynechán při jakékoli smysluplné výpovědi o dnešním světě. Tvoří pozadí našich plánů či promluv a je jakýmsi širším kontextem našich životů. Právě tento *jeden svět* je oním globálním v té tolik omílané frázi „mysli globálně, jednej lokálně!“ Dneska totiž nelze globálně nemyslet. Ať už chceme či nikoli, ono globální naše životy a rozhodnutí ovlivňuje, musíme se zabývat jeho důsledky, jeho cenu platíme jako neviditelnou daň na většinu zboží. A není to daň z přidané hodnoty, ale spíše naopak: je to daň za zničenou přírodu a vykořeněné lidské osudy, za znečištěné prostředí a zároveň cena za provoz *Matrixu*, do něhož jsme všichni tak či onak zapojeni.

SMYSL UDRŽITELNOSTI V MODERNÍM SVĚTĚ

Martin Škabraha, vycházející z Niklase Luhmana, říká: „Smysl je nadbytek odkazů produkovaných předmětem, vždy přítomná referenční latence.“ [11, p.31] Udržitelnost je právě takovým pojmem, který je schopen dávat smysl něčemu jinému (a stejně tak modernita – viz. pozn. pod čarou na další stránce). Jinak řečeno, cokoli děláme, nikdy to není dostatečně udržitelné – lze to totiž udělat lépe či jinak, tak aby byl smysl udržitelnosti naplněn. Udržitelnost je tedy nárok, jemuž se musíme snažit dostát, a to i přesto, že víme, že vždy bychom mu mohli dostát ještě o něco lépe, či nějak jinak.

Udržitelnost znamená, že respektujeme limity, jež nemůžeme ovlivnit, a zároveň udržujeme parametry prostředí v dlouhodobě životaschopném rozmezí. Co to však znamená v uvažování o sídlech? V zásadě tři věci, které probereme podrobněji: 1) diskurz rozvoje je třeba opustit, reflexivně proměnit, anebo ho alespoň podřídit diskurzu udržitelnosti, 2) hranice sídel, krajiny, přírody, tj. hranice území s rozdílnými režimy (pravidly, praktikami, způsobem rozhodování) je třeba stabilizovat či nově vymezit – půda je totiž konečný zdroj – a vztahy a toky mezi jednotlivými územími (tj. infrastrukturu) proměnit tak, aby směřovaly k udržitelnosti, 3) praktiky, pravidla a standardy, platné a prosazované uvnitř každého jednotlivého území, musí být nastaveny tak, aby udržovaly parametry prostředí v potřebném rozmezí.

Reflexivní modernita: kdy poučíme se z chyb? Kdy opustíme rozvojový diskurz?

Jako největší překážku pro obrat k 'udržitelné modernitě' vidím dosud převažující diskurz rozvoje, který, zejména v jeho současném neoliberálním hávu, implikuje a za bez diskuse dobré považuje: ekonomický růst, extenzivní urbanizaci krajiny a neustávající vlny technologických změn. Součástí (především) neoliberálního diskurzu je mantra o konkurenceschopnosti a bezuzdné hospodářské soutěži, probíhající jak mezi firmami, korporacemi, státy, městy, ale i jedinci na pracovním trhu. Výsledkem takovéto soutěže je nejen pokles společenské důvěry, ale i konkurenční *závod ke dnu* [17], zostřený např. vysokou nezaměstnaností. Velice problematický je i 'export externalit', kdy nejsou ani tak hledány k lidem i přírodě přátelské technologie, ale pouze je pro ty znečišťující a zdraví škodlivé hledáno území, kde jejich provoz někdo povolí a kde budou tolerovány.

Co se týče pravidel a standardů, velice rozšířené a zhoubné je stanovení pravidel a následné udělování výjimek: výsledkem takového 'výjimkaření' je, za cenu krátkodobého posilování moci rozhodovacích orgánů a určité konkurenční výhody pro vybrané firmy, především dlouhodobá eroze pravidel, zákona a legitimacy společenské moci vůbec. Takovouto výjimkou v území je *zóna* (exportní, speciální ekonomická, průmyslová, podnikatelská apod.), kde platí jiná pravidla (např. daňové úlevy, státní podpora) než v území státu, jehož je součástí. Jonathan Bach tvrdí [18], že takovéto *Zóny* hrály v posledních desetiletích klíčovou úlohu při rozvoji globalizované ekonomiky založené na sítích a distribuované produkci (tj. i při výstavbě *jednoho světa*) ale i při transformaci státní suverenity a jako kulturní fenomén.

Konkurence a výjimky však nejsou škodlivé samy o sobě, ale pouze tehdy, pokud hrají ve společnosti rozhodující roli či pokud transformují území, praktiky a standardy neudržitelným směrem. Konkurence je v přímém protikladu k *ubuntu* (tj. v rozporu s uvědoměním vlastní závislosti na druhých). Je ale nebetyčný rozdíl, pokud je podporována konkurence při výrobě a distribuci zboží v jasně daných mantinelech (kde je užitečná, neboť vede k efektivitě a nižším cenám), na rozdíl od konkurence jako základ společenského diskurzu (kdy se vskutku stává člověk člověku vlkem a důvěra i bezpečnost ve společnosti klesá). Výjimky jsou pak oprávněné pouze tehdy, pokud jsou opravdu vzácné, pokud pravidla potvrzují a nikoli ničí.

Ačkoli mnozí mluví o krizi modernity a další volají po návratu k tradicím a k autoritám, toto není východisko. Odpovědí na dnešní chyby přeci není návrat k chybám včerejším a předvčerejším, s velkým úsilím překonaným. Inspirativní je ale koncept *reflexivní modernizace* Ulricha Becka [19], který se sice drží diskurzu a smyslu modernity (viz též Škabraha¹), ale přesto, či spíše právě proto,

---

1 Filozof Martin Škabraha ve své dizertační práci nazvané „Jak lze navrátit smysl slovu modernost?“ široce reflektuje a aktualizuje právě pojem modernost (lze ztotožnit se zde užívaným pojmem modernita). Modernost přitom chápe takto: „Je to takové vymezení „humanity“ proti „barbarství“, které se pojímá jako vymezení nového či přitomného proti starému a minulému, aplikuje tedy onu základní hranici časově. I tento časový předěl je však mimořádný, je to předěl všech (dosavadních) předělů: modernost je jiná než všechny ostatní epochy („jen epochy“), neboť sama teprve umožňuje definovat něco jako epochu (jednu z mnoha – a tedy sama není jednou z mnoha). Obecně jde pak o hranici mezi životem založeným na racionální kritice a svobodné volbě oproti „tradičnímu životu“ odvozujícímu své jistoty z nezpochybňovaných, ale ve skutečnosti nahodilých autorit.“ [11, p. 6]

některé aspekty modernity kritizuje a vyzývá k jejich novému promyšlení. Ona *reflexivita* znamená především kritické přehodnocení vlastních východisek a (leckdy domnělých) jistot a fakt ve světle nečekaných důsledků a nezvladatelných rizik. Jde o aplikaci vědy na vědu samotnou, reformu a reorganizaci společenských institucí, a dodejme, že snad i přestavbu měst a reorganizaci území namísto expanze. V individuálnější rovině jde o rozhodné NE určitým praktikám, které znamená „tak na tomto se podílet nebudu“ (např. nejruznější formy pasivního odporu, bojkot určitých výrobků a služeb, fair trade, dobrovolná skromnost). Součástí onoho reflexivního pojetí modernity je i vědomí, že „není žádné smysluplné vně systému“, že problémy již není možné bez následků exportovat, nýbrž je nutné je řešit, že ne každá změna, inovace či technologie znamená zlepšení (princip předběžné opatrnosti) a že jakákoli změna může přijít jediné zevnitř společnosti a začíná u mě samotného.

Ona tolik žádaná reflexivní proměna má mnoho aspektů. Je totiž mnohem jednodušší měnit určité praktiky, zvyklosti či rekonstruovat objekty, nežli měnit rámce – rámce uvažování (diskurzy a koncepty), společenskou strukturu či infrastrukturu území. Rámce jsou totiž proti změně mnohem odolnější, je tu setrvačnost společenských praktik a ziskné zájmy, jsou tu ohromné investice do hmotné podoby území: nic z toho nelze snadno změnit.

Přesto je však v úsilí o proměnu těchto rámců vytrvat, neresignovat, organizovat se a hledat cesty. Vždy je totiž možno změnit přístup, změnit diskurz či optiku, kterou svět vnímáme. Důležité je začít popisovat svět slovy, které alternativy připouštějí, které otevírají brány naší představivosti. Jakmile si totiž připustíme, že *jiný svět je možný*, můžeme začít hledat způsoby, jak k němu dospět – namísto důvodů, proč to nejde. Lze začít tím, že si začneme všimnout toho, co nás drtí a (zdánlivě) nejde změnit, ale možností, které tu jsou. Existují tisíce knih a spousta výzkumů na téma nejruznějších alternativ. Diskurzivní změna je ale například i to, že „nové, nemusí být lepší“, či „dobře je tu a ne někde jinde.“ Společně s hnutím *degrowth* je třeba se postavit 'růstu' a připustit si, že „méně mnohdy znamená více“ anebo se postavit kultu rychlosti s heslem „jen pomalu získáš opravdové přátele.“

K proměně územního plánování: tři základní hranice v území

S kritikou územního plánování v ČR i s konkrétními a systematickými návrhy změn, tj. s určitou reflexí územního plánování, přišel Roman Koucký v *Elementárním urbanismu* [20]. Jeho přístup považuji za správný a i proto na něj kriticky navážu.

Koucký územní plánování obohacuje, resp. se ho snaží zjednodušit, na „teorii dvou čar“: „Hlavním úkolem územního plánování musí být stanovení zastavitelných a nezastavitelných částí území a především definování hranice mezi nimi. Tato hranice by měla být definována co možná nejpřesněji. Poté může být zpracována podrobnější regulace, která určí uliční, resp. stavební čáru, a vymezí tak na jedné straně plochy veřejných prostranství, jako plochy pro pohyb (infrastrukturu), a na druhé straně přesně definuje plochy k zastavění. Z tohoto předpokladu vznikla teorie územního plánování, jako *teorie dvou čar*.

Touto metodou by mělo územní plánování směřovat k jednoduchosti a pochopitelnosti. Důležité je odpovědět na otázku, kde lze a kde nelze stavět. Zcela nedůležité je již to, co a jak stavět, protože struktura a forma zastavění je to, co přetrvává, zatímco funkce se v průběhu času proměňují. V urbanismu i v současné architektuře totiž většinou platí „převrácená poučka“: *forma „NEsleduje“ funkci*. Pokud by totiž byla funkce v území vždy určující, bylo by potřeba každou budovu zbořit, zanikne-li, nebo změni-li se funkce, pro kterou byla projektována. Tak tomu naštěstí není, budovy a struktura zůstávají i přesto, že se funkce mnohdy výrazně proměňují.“ [20, p. 31]

Stručně řečeno, Kouckého *První čára* je hranice zastavitelného území a uvnitř tohoto území jeho *Druhá čára* vymezuje hranice veřejných prostranství a určuje tak plochy k zastavění (přičemž zvláštní formou veřejných prostranství je park a zvláštní formou plochy k zastavění zahrada). Regulativy týkající se ploch, které tyto dvě čáry vymezují (obdoba tzv. funkčních ploch v územní plánu), označuje Koucký jako *barvy*, a ty určují maximální možnou zátěž dané lokality či jejího sousedství až do standardu zaručeného „řídící barvou“ příslušné převažující funkce.

Souhlasím s Kouckým, že základním regulativem v území je a má být tzv. *První čára*: hranice zastavitelného území (tj rozhraní města a krajiny). Mám však jiný názor na to, co a jak se má dít uvnitř a vně této hranice. Uvnitř, tedy ve městě, to je pole působnosti urbanistů, sociologů, architektů, zkrátka všech profesí, co mají co do činění s městy a lidskou společností. Nepominutelná je i účast nejširší veřejnosti. Uvnitř města, v území vymezeném První čarou, se uplatňuje všechno to, o čem píše Roman Koucký: *barvy, Druhá čára*, rozdělení území na *stabilizované, transformační a rozvojové* lokality – což podporuje recyklaci urbanizovaného území, vymezení infrastrukturních koridorů v plochách veřejných prostranství a stanovení priority postupných kroků s ohledem na dostupné ekonomické zdroje².

Kouckého pojetí veřejného prostoru se zdá být v souladu s Castellsovou tezí, že „město je komunikační systém“ [8, p. XXXI] ale i s naší úvodní tezí, že struktura veřejných prostranství, topologie a charakter linií (ulic) a uzlových bodů (náměstí, parků, veřejných budov) spoluurčuje a vyjadřuje i strukturu společnosti. Stačí když si uvědomíme, že oním základním tokem ve městě jsou přeci lidé, komunikující spolu navzájem a schopní přepravovat materiál, zboží i myšlenky. Dopravní a technické sítě tuto činnost především usnadňují a zefektivňují, leč leckdy za cenu fragmentace společnosti a omezení mezilidské komunikace. Toto kritérium je nutné do plánování a přestaveb veřejných prostranství v čase reflexivní modernity přidat: rychlost brzdí komunikaci a čas je nástrojem nadvlády, a proto, pokud mají být prostranství ve městě opravdu veřejná, uzpůsobená pro intenzivní mezilidskou a společenskou komunikaci a pokud má být společnost rovnoprávná, je třeba se věnovat rychlosti i objemu nejrůznějších toků (informací, zboží) – jež zásadním způsobem určují charakter veřejných prostranství a sousedících urbanizovaných ploch. V tomto bodě cítím, že Koucký příliš moc prosazuje individuální svobodu těch, kteří ve společnosti aktuálně disponují zdroji potřebnými k výstavbě a přeměně území – a to i na úkor svobody ostatních, či na úkor životního prostředí.

Ale stručně řečeno, i přes dílčí výhrady a upřesnění plně souhlasím s tím, aby se uvnitř První čáry začalo uplatňovat to, co Koucký popisuje ve své knize *Elementární urbanismus*. Jednoduchost jeho pojetí plánování a logické návaznosti velice napomáhají komunikaci. Jedině tak je možné o městě, jeho charakteru i struktuře, vyjednávat, rozhodovat participativně (a nezasekávat se neustále na napříliš podstatných detailech) – a tím započít i tolik potřebnou společenskou reflexi. Jednoduše pochopitelné a logicky provázané koncepty jsou základ. Reflexi je třeba začít u slov a pojmů, neboť vyjednat jejich obsah je prvním předpokladem společenské komunikace. Obdobně v území, tam je třeba nejprve vyjednat základní hranici – První čáru – která vymezení území, řešené v samostatných *urbanistických plánech*. Záměrně nechci říkat v územních plánech, neboť předmětem urbanistických plánů je jen část území: jeho vnitřek. Vyjednání První čáry zároveň vyřeší problém správních hranic, tj. toho, když zastavěné území překračuje hranice katastrů, obcí, krajů a je tedy předmětem řešení několika, leckdy rozdílně strukturovaných územních plánů, či zásad rozvoje.

A nyní ke krajině, k tomu, co se odehrává vně První čáry. Logika této části území je jiná. A proto by toto území měl řešit jiný druh plánu – *krajinný plán*. Jestliže město je životním prostředím člověka, územím, kde je člověk svým vlastním pánem, a je tedy místem, uzpůsobeným jeho potřebám i touhám, tak krajinu člověk sice využívá, ale i tak je primárně životním prostředím všech ostatních živých tvorů. V krajině jsou lidská rozhodnutí vždy mnohem více omezena a za to, co si odtud jako lidstvo do svých měst bereme, je třeba zaplatit. A měnou nejsou peníze, ale třeba vyhlídky do budoucna, stav životního prostředí, četnost a rozsah přírodních pohrom, duševní stav lidské populace, či množství environmentálních uprchlíků ve městech. První čára by se proto měla stát i jakousi systémovou hranicí, kde lze počítat vstupy a výstupy: kolik surovin a energie do měst proudí a kolik odpadů města vypouští. Eko-stopa je sice hrubý nástroj, ale pro základní představu o velikosti účtu lidstva u přírody stačí.

Jestliže v *urbanistickém plánu* vystačíme se dvěma čarami, v *krajinném plánu* také. Ona Třetí čára (aby se to nepletlo) stanoví hranice lidmi využívaného území, řekne „sem už člověče raději nechoď“.
Za touto čarou budou všechna ta zvláště chránění území přírody (přírodní památky a rezervace, první a

2 Namísto podrobného popisu pouze odkazuji na Kouckého knihu, v tomto článku nám jde totiž především o hranice a o maximální (tj. limitující) zátěž území.

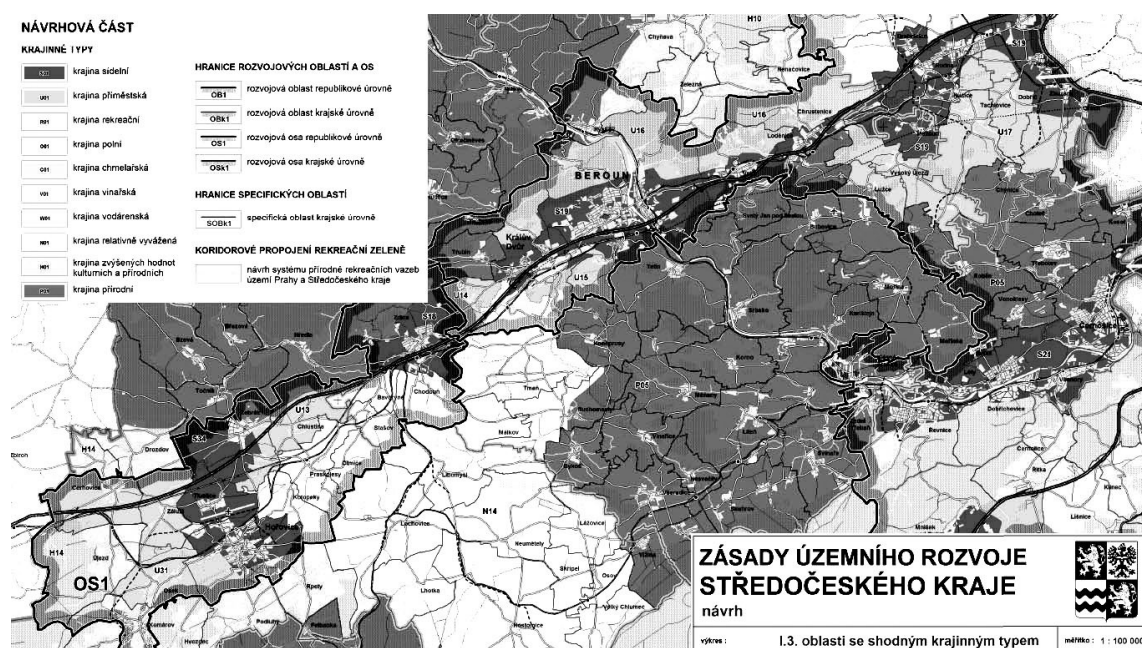
druhé zóny národních parků a CHKO, biocentra ÚSES), centra biodiverzity – záruka nerušeného přírodního vývoje a zároveň jakási protiváha požadavkům měst ve výpočtu limitů a toků. Turisty je do těchto území možné pouštět, ale jen v omezené míře a pod podmínkou dodržování pravidel (jako např. v národních parcích). Teprve po vymezení této čáry získáme volnou krajinu – území mezi První a Třetí čárou. O využití tohoto území by měli vyjednávat např. zemědělci, lesníci, ekologové, inženýři, krajinní architekti a zástupci občanské společnosti. Laťku pro účast na těchto jednáních je třeba trochu zvednout, protože krajina není prostorem naprosté lidské svobody. Neuvážené zásahy ve výsledku zaplatí nejen ti, kteří je způsobili.

Dalším důvodem pro oddělení urbanistických a krajinných plánů je jejich rozdílné měřítko. Zatímco *urbanistický plán* typicky řeší město, vesnici, metropoli, čili prostorově a funkčně poměrně dobře vymezitelné celky, na jejichž základě jsou v ČR historicky vymezeny i administrativní hranice (a tedy v současnosti i územní hranice – hranice územních plánů či krajů), tak na druhé straně uspořádání krajiny, vodní režim či ekologickou stabilitu území je mnohem smysluplnější řešit v měřítku regionu, oblasti, rozvodí, geomorfologických celků atp. – což by měly respektovat i hranice *krajinných plánů*. Vymezení hranic různých *územních plánů* (čili jednotlivých plánů urbanistických, krajinných či přírodních) je tou první a zřejmě i nejdůležitější územně-plánovací úlohou. Hranice přeci definují celky a působí na jejich vnitřní strukturu i charakter. To je evidentně i Kouckého poselstvím: První čára má určit hranice města především proto, aby došlo k jeho intenzivní přestavbě, k vnitřnímu rozvoji, k nalezení či vytvoření jeho smyslu, charakteru a identity, ale také, a na to nesmíme zapomínat, aby byla zastavena nesmyslná expanze zástavby do krajiny, z níž profitují pouze pozemkoví spekulanti. Smyslem hranice je přeci to, že něco vymezuje, limituje a odděluje.

Shrňme stručně toto krátké pojednání o čarách, o hranicích a o různých typech území. Základem je vyjednat a vymezit tzv. *První čáru* v území, oddělující město (zastavěné + zastavitelné plochy) od krajiny. Tato čára se stane závazným a dlouhodobě stabilizovaným limitem. Během vyjednávání této čáry je třeba přehodnotit účelnost vymezení stávajících zastavitelných ploch, zvláště s ohledem na existenci vnitřních rezerv v území (brownfieldy, podvyužitá území v urbanisticky hodnotných polohách atd.). Není totiž větším plýtváním půdou, než zastavovat nové plochy, zatímco uvnitř urbanizovaného území rozsáhlá území chátrají, jsou na hranici životnosti a vhodná k přestavbě. Dále je třeba oddělit *urbanistické plány* od *krajinných plánů* a od *přírodních území*. Po vymezení První čáry začít odděleně řešit její vnitřek (města - v nich oddělit tzv. *Druhou čárou* veřejný prostor od soukromého) a vnějšek (krajinu). S ohledem na funkční provázanost vymezit celky, které budou řešeny v rámci jednoho urbanistického plánu – může jít buď o více obcí v aglomeraci, anebo i o rozdělení rozsáhlých urbanizovaných území do menších, odděleně řešitelných celků. V krajině vymezit tzv. *Třetí čáru*, oddělující lidmi hojně využívanou krajinu od chráněných přírodních území (základem by měly být současné národní parky, CHKO, přírodní rezervace, biocentra ÚSES, vojenské újezdy apod.) se zvláštním ochranným režimem. Volnou krajinu – tj. území mezi urbanizovaným (resp. urbanizovatelným) a chráněným územím rozdělit do celků, které budou dále řešeny v *krajinných plánech*. Rozsah těchto plánů stanovit nikoli na základě administrativního rozdělení státu, ale s ohledem na geo-environmentální podmínky a s ohledem na strukturu venkovského osídlení.

Posuneme-li se od teorie k současné územně-plánovací praxi v ČR, nakročení nadějným směrem (ve výše naznačeném smyslu) představují například v současnosti zpracovávané Zásady územního rozvoje Středočeského kraje (viz obrázek – výřez výkresu I.3 „Oblasti se shodným krajinným typem“ [21]). Zde jsou v jedné vrstvě vymezeny hranice rozvojových oblastí, rozvojových os a specifických oblastí a v další vrstvě jsou rozlišeny krajinné typy. Pokud bychom na základě tohoto výkresu chtěli vymezit *První čáru*, máme tu hned dva kandidáty: buď hranici rozvojových oblastí a os (výraznější černá čára), anebo hranici krajiny sídelní + příměstské (menší tmavé plochy označené S a U uvnitř těchto čar). *Urbanistické plány* bychom hledali uvnitř jedné z těchto hranic (zcela zde přitom pomímám velice důležitou otázku upřesnění této hranice v podrobnějším plánu) – a patrně by jich tam bylo více – každé město, či větší obec by měla svůj *urbanistický plán*. Našli bychom tu i hranice mezi jednotlivými *krajinnými plány* – které by představovaly hranice všech ostatních odstínů ploch (krajina rekreační, krajina relativně vyvážená a krajina zvýšených kulturních a přírodních hodnot) ovšem s výjimkou *chráněných přírodních území* – zde CHKO Český kras a CHKO Křivoklátsko (větší tmavé plochy)³.

Zcela jinou otázkou ovšem je, jak se vymezení těchto oblastí a krajinných typů projeví v praxi. Budou se snad tvořit nějaké „plány rozvoje rozvojových oblastí“ a vyjednávat jejich hranice? A o tom, že by se začalo alespoň uvažovat o něčem jako *krajinné plány*, jsme dosud nikde, kde se o čemkoli rozhoduje, neslyšeli. Pokud však hodláme vzít vážně onu tu a tam proklamovanou snahu o udržitelnost, měli bychom se rozhodně začít zabývat hranicemi a rámci, v nichž veškeré územní plánování a územní rozvoj v ČR probíhá. Bez jejich kritického přehodnocení totiž budeme i nadále pouze kreslit mapy, exportovat externality (a přitom se tvářit, že neexistují) a podívat se, jak se nám to zastavěné území nestále rozšiřuje.

Praktiky a kódy: infrastruktura udržitelnosti

Na závěr se podívejme na to, co obvykle téměř nevnímáme: na infrastrukturu, která směřuje naše každodenní kroky v území a zajišťuje náš blahobytný život, ale i na tu 'hluboce založenou' infrastrukturu, sestávající z jazyků, zvyklostí, kultur, kódů, standardů či hodnot. Ona diskurzivní změna směrem k 'infrastruktuře udržitelnosti' spočívá ve snaze reflexivně transformovat tyto jazyky a kódy tak, abychom se nemuseli příliš snažit „žít udržitelně“ – a nejde při tom o tu snadnost (široká je přeci cesta do pekel), nýbrž o to, k čemu nás tyto struktury už jenom tím, že jsou a že je využíváme,

3 Černobílé reprodukce barevných plánů nejsou bohužel příliš kvalitní, doporučuji se proto podívat na barevné originály, které lze stáhnout na webu [21]

nutí. Pokud budeme například při projektování a úpravách veřejných prostranství prosazovat bezbariérovost a že přednost mají nejprve pěší, pak cyklisté, pak hromadná doprava a zásobování, a až nakonec individuální auta, změní se naše města velice výrazně (a k lepšímu). Pokud totiž chcete přesvědčit více lidí, aby jezdili po městě na kole (a snížit tak eko-stopu města i náklady na údržbu dopravní infrastruktury), musí se cítit bezpečně a zároveň to musí být dostatečně efektivní způsob dopravy (nejkratší cesta, přednost v jízdě apod., možnosti parkování). Pokud však město utápí miliardy v dálničních tunelech, jasně tím říká, jaké praktiky aktivně podporuje (automobilismus, velké stavební firmy) a kdo zůstane popelkou (nemotorizovaní obyvatelé, občanská společnost a kvalita veřejného prostoru).

Smysl udržitelnosti v moderním světě spatřuji i v přesunu pozornosti od 'výsledku' a 'efektivity' jeho dosažení směrem k infrastruktuře, ke každodenním praktikám a podobě všech těch zákonů, pravidel a způsobů společenské komunikace, které jsme tak či onak nuceni dodržovat a podřizovat se jim. Nejde při tom o to, vyvázat se z pravidel (tj. získat výjimku a zároveň se vysmívat těm, co pravidla dodržují), nýbrž nastavit pravidla tak, abychom neměli problém je dodržovat a aby zároveň vedla k udržitelnému způsobu života. Aby byli společností odměňováni ti, kteří žijí udržitelně a pro ostatní (řídí se konceptem *ubuntu*) a platit aby museli ti, kteří ničí prostředí a utápí se v individualismu.

Použitá a doporučená literatura

- [1] BERGER, P. L., LUCKMANN, T. (1971): The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge. Penguin Books: London.
- [2] LEFEBVRE, H. (1991): The Production of Space. Blackwell: Oxford & Cambridge.
- [3] NORBERG-SCHULZ, CH. (1994): Génius loci, k fenomenologii architektury. Odeon: Praha.
- [4] MAX-NEEF, M. A. (1991): Human Scale Development: Conceptions, Application and Further Reflections. The Apex Press: London and New York.
- [5] WAPLES, R. S., GAGGIOTTI, O (2006): What is a population? An empirical evaluation of some genetic methods for identifying the number of gene pools and their degree of connectivity. *Molecular Ecology* 15 (6): p. 1419–39.
- [6] Wikipedie, otevřená encyklopedie: Ekologická nika. Online (2011-08-08): http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologick%C3%A1_nika
- [7] BERDYAEV, N. (1952): The Realm of Spirit and the Realm of Caesar. V. Gollanz: London.
- [8] CASTELLS, M. (2010): The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume I: The Rise of the Network Society (Preface to the 2010 Edition). 2nd edition. Wiley-Blackwell: Singapore. pp. XXXI-XXXII
- [9] MUTCHOVÁ, T. (2011): Poučení z Tanzanie. *Sedmá generace* 1/2011 (XX): p. 28-29.
- [10] WALLERSTEIN, I. (2004): World-Systems Analysis: An Introduction. Duke University Press: Durham and London. p. 23
- [11] ŠKABRAHA, M. (2007): Jak lze navrátit smysl slovu modernost? (dizertační práce). FF UP: Olomouc.
- [12] HOLUBEC, P. (2010a): Sedm urbanistických odpovědí na aktuální problémy modernity. *Stavební obzor* 19 (8): p. 243-247.

- [13] KELLER, J. (2010): Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. Sociologické nakladatelství (SLON): Praha.
- [14] OYEYINKA, O. et. al. (2010): State of the World's Cities 2010/2011 - Bridging the Urban Divide. UN-Habitat: Nairobi. Online: www.unhabitat.org p. 4.
- [15] RIST, G. (2008): The History of Development, From Western Origin to Global Faith, 3rd edition. Zed books: London & New York.
- [16] HOLUBEC, P. (2010b): Globální metropole jakožto prostorové vyjádření procesu modernity. In: Člověk, stavba a územní plánování 4, p.152-161. Vydavatelství ČVUT: Praha.
- [17] KORTEN, D. (1995): When Corporations Rule the World. Kumarian Press.
- [18] BACH, J. (2011): Modernity and the Urban Imagination in Economic Zones. Theory, Culture & Society 28 (98).
- [19] BECK, U. (2004): Riziková společnost, na cestě k jiné moderně. Sociologické nakladatelství SLON: Praha.
- [20] KOUCKÝ, R. (2006): Elementární urbanismus. Zlatý řez: Praha.
- [21] AURS spol. s.r.o, KÖRNER, M. et al (2011): Zásady územního rozvoje Středočeského kraj – návrh. Online (2011-11-09): <http://www.wmap.cz/zurstck/>